

**Міністерство культури України
Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка**

ЧУБАК Антоніна Андріївна

підпис

УДК 78.2 + 78.1 + 78.15 + 78.27

**ПОЗАСТИЛЬОВІ ТА СТИЛЬОВІ ВИМІРИ
ТВОРЧОЇ ЗРЛОСТІ КОМПОЗИТОРА**

Спеціальність 17.00.03 – музичне мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії музики Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка Міністерства культури України.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор

Савицька Наталія Владиславівна

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор

Копиця Маріанна Давидівна,

Національна музична академія України

імені П. І. Чайковського,

професор кафедри історії української музики

та фольклористики (м. Київ)

кандидат мистецтвознавства, доцент

Сидоренко Любава Вікторівна,

Національна академія сухопутних військ

імені Гетьмана П. Сагайдачного,

професор кафедри морально-психологічного

забезпечення діяльності військ

(м. Львів)

Захист відбудеться «22» червня 2017 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.869.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства у Малому залі Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка за адресою: вул. О. Нижанківського, 5, м. Львів, 79005.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка за адресою: вул. О. Нижанківського, 5, м. Львів, 79005.

Автореферат розіслано « » травня 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат мистецтвознавства,
професор

Н. І. Сиротинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Методологія сучасного мистецтвознавства немислима без міждисциплінарних взаємозв'язків. Симптоматичним є прагнення науки про музику інтегрувати та консолідувати дослідницький потенціал завдяки численним перетинам з комплексом антропологічних дисциплін (філософія, психологія особистості, креативна та вікова психологія, ювенологія, акмеологія, геронтологія, епістологія, біографіка тощо). У проекції на композиторську життєтворчість системність використання елементів цих наук дає змогу адекватно зрозуміти суб'єктивну мотивацію індивідуально-еволюційного процесу, адже творчий шлях кожного композитора – це унікальний психологічний мікрокосм, єдиний у своєму роді біографічний сценарій із своїм подієвим планом, рефлексіями, роздумами, внутрішніми і зовнішніми конфліктами. Кожен з цих проблемних вимірів вартий окремої пильної уваги, адже не лише шедеври є неоціненним скарбом для дослідників, але й те, що відбувається по той бік шедеврів, а саме: які риси світовідчуття генія виявляються у межах різних етапів особистісного та професійного формування, наскільки сильними і визначальними є впливи його індивідуальної психологічної структури на творчість.

В контексті «вікового музикознавства» – нового вектора сучасних наукових розвідок, творцем якого є Наталія Савицька – найменш актуалізованим є центральний етап вікової та стильової еволюції. Уникаючи домінуючого раніше хронологічного підходу, пропонується до розгляду феномен композиторської зрілості, яка найчастіше співпадає з центральним етапом композиторської життєтворчості, проте нерідко випереджує його або ж насичує собою усе творче життя митця.

Творча зрілість композитора – надзвичайно складне явище, яке виходить далеко за межі звичних закономірностей періодизаційного процесу. Радше це певна міру вияву креативного потенціалу, що виявляється у повноті реалізації особистісних інтенцій. Однією з суттєвих категорійних ознак композиторської зрілості є дихотомія, адже поряд з хрестоматійними уявленнями про зрілість як центральний етап мистецького життєздійснення, важливу роль відіграють її аксіологічні параметри, які увиразнюються художньо-ціннісними характеристиками. На розгляд виносяться міркування про зрілість не є «пункт призначення», де настає стабільність, а як процес активного розвитку та руху вперед, стремління до самовдосконалення.

Композиторську зрілість творять водночас як позастильові, так і стильові параметри. До позастильових відносимо детермінанти, пов'язані з «самістю» автора, а саме: його фізіологічні та психологічні особливості, соціально-особистісні якості, професійний склад, система художніх та естетичних орієнтацій та установок, життєвий досвід, зрештою – все, що творить його індивідуальність. Всі ці фактори мають безпосередній вплив на психограму композиторської особистості, специфіку творчого процесу та творчу продуктивність. Відтак, впливають вони і на формування зрілого композиторського стилю, адже життєві події, психічні стани та психологічні процеси, риси особистості, будучи по суті умовами творчості, отримують своє чітке віддзеркалення в музиці та її стилі. Контroversійним є питання еволюції індивідуального стилю композитора. В музикознавстві існує дві кардинально протилежні концепції. Перша з них твердить: стиль може змінюватися. Згідно іншої, стиль є питомою ознакою особистості і завжди залишається сталим; піддаватись змінам можуть лише форми його прояву. Ми схильні вважати, що генетичний аспект стилю впродовж всього життєтворчого шляху композитора залишається незмінним, однак зовнішні його ознаки з плином часу можуть збагачуватись та дещо видозмінюватись.

Тож особливо **актуальним** для сучасного музикознавства є врахування вікових категорій, адже вони мають вплив не лише на психологічні характеристики особистості митця, але й на семантичний світ та індивідуальну лексику композитора.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі історії музики Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка відповідно до плану наукових робіт і є частиною комплексної теми № 9 «Нові аспекти дослідження західноєвропейської музичної культури» перспективного плану наукової дослідницької діяльності ЛНМА ім. М. В. Лисенка на 2012–2017 рр. Тему затверджено Вченою радою Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка (протокол № 3 від 20 грудня 2012 р.).

Мета пропонованої наукової праці – осмислити феномен творчої зрілості композитора крізь призму взаємодії позастильових та стильових факторів.

Основні **завдання** дисертації:

- розглянути категорію композиторської зрілості у процесуально-хронологічному та феноменологічному вимірах;

- систематизувати філософські, психологічні, акмеологічні та музикознавчі рецепції творчої зрілості;
- запропонувати власну типологію композиторської зрілості;
- визначити хронологічні межі зрілих періодів життєтворчості обраних композиторських персоналій та проаналізувати риси їх особистісної зрілості;
- здійснити огляд музикознавчих інтерпретацій категорії стилю та, проаналізувавши найбільш показові твори обраного кола митців, увиразнити типові риси індивідуального композиторського стилю.

Об'єктом дослідження є процес композиторської творчості.

Предметом обрано творчу зрілість видатних представників західноєвропейського романтизму.

Матеріал дослідження складають біографічні сценарії та найбільш знакові твори західноєвропейських композиторів-романтиків, що є репрезентантами зрілого композиторського стилю. Пафос роботи не передбачає аналізу маловідомих партитур, радше навпаки – на прикладі найбільш яскравих та добре відомих творів увиразнюються типові риси індивідуального композиторського стилю.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження став комплексний підхід, зумовлений специфікою задекларованої теми. Відтак, у дисертації використані наступні методи дослідження:

- *джерелознавчий* – при опрацюванні та осмисленні використаної літератури, в тому числі при роботі з епістолярієм та мемуарними джерелами;
- *історичний* – при вивченні соціокультурних передумов художнього феномена творчої зрілості композитора;
- *функційний* – при аналізі процесу особистісного та професійного розквіту західноєвропейських композиторів-романтиків в межах зрілої еволюційної фази;
- *структурно-типологічний* – при систематизації типів творчої зрілості композитора та при виведенні концепції «драматургії життєтворчого шляху»;
- *аналітичний* – при виявленні специфічних рис творчого процесу композитора в динаміці вікових змін;
- *когнітивний* – при запровадженні нового методологічного підходу до вивчення проблеми становлення композиторської особистості шляхом залучення міждисциплінарного категоріального апарату;

– *формально-структурний* – при вивченні синтаксичних та стилістичних особливостей музичного тексту зрілих творів.

Теоретико-методологічна база. У ході написання дисертації було опрацьовано широке коло джерел з різних галузей знань, зокрема *філософії* (О. Кривцун, М. Мамардашвілі, Ж. Марітен, Т. Сілаєва); *вікової психології та психології розвитку* (О. Косякова, Р. Павелків, М. Савчин); *персоналогії* (А. Адлер, Б. Ананьєв, Д. Зіглер, І. Кон, Л. Коpecь, Л. Левчук, А. Маслоу, Д. Райгородський, Т. Титаренко, Л. Хьєл, Е. Фром, Е. Еріксон, К. Г. Юнг); *психології творчості*, в тому числі *музичної психології* (М. Блінова, Л. Бочкарьов, Л. Виготський, Н. Гончаренко, В. Клименко, Г. Краснов, Л. Муха, В. Петрушин, Я. Пономарьов, В. Роменець, М. Тараканов, М. Туриніна); *акмеології* (А. Бодальов, Н. Вишнякова, А. Деркач, Є. Селезньова, С. Пальчевський) тощо. Окремим блоком виступає *музикознавча література* (Б. Асаф'єв, А. Альшванг, Ф. Бенестад, К. Вольф, Г. Х. Ворбс, П. Вульф'юс, Г. Гайрінгер, Г. Галь, Г. Ганзбург, Н. Герасимова-Персидська, Г. Гольдшмідт, О. Демченко, І. Драч, М. Друскін, В. Жаркова, О. Зінкевич, Д. Житомирський, О. Катрич, Л. Кияновська, В. Конен, М. Копиця, І. Коханик, О. Левашова, Б. Левік, В. Москаленко, Я. Мільштейн, М. Михайлов, Є. Назайкінський, І. Нестьєв, Г. Побережна, С. Роговой, Н. Рогожина, Н. Савицька, О. Самойленко, С. Скрєбков, О. Сокол, А. Соловцов, Л. Соловцова, М. Томашевський, Н. Туровська, Ю. Хохлов, А. Хохловкіна, Є. Царьова, А. Швейцер, Л. Шрейд, М. Черкашина-Губаренко тощо), яка стала наріжним методологічним підґрунтям центральних розділів праці. Окрема увага приділялася епістоляріям тих композиторів, чие листування та автобіографічні матеріали існують в українському, російському та англійському перекладах – Дж. Верді, Р. Вагнера, Ф. Ліста, Р. Шумана, Ф. Шопена, Е. Гріга, П. Чайковського, Й. Брамса, а також спогадам та мемуарам.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше:

- дисертаційна робота є досвідом системного дослідження творчої зрілості композитора в аспекті взаємозалежності стильових та позастильових факторів;
- послідовно відстежуються і типологізуються найбільш показові риси індивідуальної мистецької свідомості у межах вікового сегменту особистісної зрілості;
- пропонується новий методологічний підхід до вивчення проблем композиторської особистості на шаблі особистісної, соціальної та професійно-творчої зрілості.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що його основні положення, висновки та фактичний матеріал можуть бути використані у подальшій розробці обраної теми, при написанні наукових праць з історії світової та української музичної культури, музичної психології, при викладанні відповідних курсів у вищих навчальних закладах.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що у дисертації вперше комплексно осмислено амбівалентний феномен композиторської зрілості у єдності позастильових та стильових факторів. Усі наукові положення та висновки належать дисертантці. Наукові публікації за темою дисертації є одноосібними.

Апробація результатів дисертації. Провідні положення дослідження пройшли апробацію на засіданнях кафедр історії музики та теорії музики ЛНМА ім. М. В. Лисенка, а також були представлені у вигляді доповідей, що заслуховувалися та обговорювалися на близько 30 наукових конференціях, круглих столах та симпозіумах, серед яких виділимо наступні: XII та XVI Міжнародні науково-практичні конференції «Молоді музикознавці України» – Київ, 2010 та 2014; XI Всеукраїнська науково – практична конференція українського Товариства аналізу музики «Драматургічний потенціал музичного твору» – Київ, 2011); Міжнародна науково-практична конференція «Образи Ференца Ліста у львівській культурі» – Львів, 2011; VI науково-практична конференція за підсумками Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з «Музичного мистецтва» «Сучасні проблеми музичного мистецтва» – Донецьк, 2011; Всеукраїнська молодіжна науково-творча конференція “Композиторська школа та світовий музичний процес” – Одеса, 2012; Всеукраїнська науково-практична конференція “Жанрово-стильові проєкції музичного мистецтва в динаміці історичних змін” – Донецьк, 2013; Міжнародна науково-практична конференція “Камерно-інструментальний ансамбль: традиції та сучасний вимір” – Львів, 2013; Міжнародна конференція “Українсько-польські музичні зв'язки в контексті європейської культури” – Львів, 2013; Круглий стіл “Сучасні тенденції музичної освіти України” – Київ, 2013; Всеукраїнська молодіжна науково-творча конференція “Музичне мистецтво та наука на початку третього тисячоліття” – Одеса, 2013; Всеукраїнські науково-практичні конференції молодих науковців “Музикознавчі студії” – Львів, 2014 та 2015; Міжнародна наукова конференція “Мистецька культура: історія, теорія, методологія” – Львів, 2014; X Всеукраїнська молодіжна науково-творча конференція “Музичне

мистецтво та наука на початку третього тисячоліття” – Одеса, 2014; Всеукраїнська молодіжна науково-творча конференція “Дні науки” – Одеса, 2015; Міжнародна наукова конференція “Актуальні проблеми сучасного музикознавства” – Київ, 2015; Міжнародна наукова конференція молодих музикознавців “Музикознавчі студії” – Львів, 2016; Міжнародна наукова конференція “Музикознавчий універсум” – Львів, 2017 тощо.

Публікації. Окремі теоретичні та практичні положення дисертації висвітлені у дев'яти одноосібних публікаціях, з них чотири – у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, одна у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз, чотири – додаткові (в т. ч. матеріали конференцій, тези).

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел охоплює ___ позицій, у тому числі англійською, німецькою, польською та російською мовами. **Загальний обсяг роботи – ___ сторінок, з них основного тексту – ___ сторінок.**

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми, доведено її актуальність та зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено теоретичну базу та методологію дослідження, вказано наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення, відомості щодо апробації результатів дисертації та публікацій автора.

Розділ 1. Композиторська зрілість як предмет міждисциплінарного дослідження присвячений дослідженню складного та багатовимірного феномену зрілості як особливого явища, що розглядається в контексті численних галузей гуманітаристики. Пору зрілості, яку часто порівнюють з цвітінням та яка, безперечно, є вершинним етапом особистісного становлення, вписано в широкий міждисциплінарний дискурс.

У підрозділі 1.1. *Хронологічні та аксіологічні виміри* пропонується розгляд творчої зрілості композитора як хронологічно-процесуальної та феноменологічної категорії. Розглядаючи творчу зрілість композитора як певний, найчастіше центральний, період життєтворчого шляху, зазначається що переважно саме його вважають кульмінаційним. В цей період митець сповнений сил та творчої наснаги, збагачений серйозним життєвим досвідом, має власне, цілковито сформоване бачення тих чи інших

художньо-естетичних проблем, досконало володіє фахом. Зрілість як ціннісна категорія може поширюватись на все життя композитора. Так, напрочуд раннє досягнення творчої зрілості можемо спостерігати як у композиторів-вундеркіндів (В. А. Моцарт, Ф. Шуберт, Ф. Мендельсон, К. Сен-Санс), так і у митців, еволюційне сходження котрих відзначається стрімким злетом та досягненням вершин ментальної та професійної зрілості вже в юні роки (І. Стравінський, В. Барвінський, М. Скорик). Перші проби пера В. А. Моцарта, Ф. Шуберта, Ф. Мендельсона, І. Стравінського, В. Барвінського, М. Скорика вражають свіжістю та оригінальністю музичної мови, їх ранній стиль не позначений «хворобами учнівства», виступаючи як цілком самодостатнє та довершене явище. Неабиякою цінністю та зрілою вивершеністю нерідко пройнята пізня композиторська творчість. Найбільш показовим є прогностичний тип пізнього періоду життєтворчості (за типологією Н. Савицької), коли митець здійснює рішучий прорив у майбутнє, передбачаючи нові шляхи розвитку мистецтва. Маємо на увазі т.зв. «треті стилі» Л. ван Бетховена, Ф. Ліста, М. Мусоргського, О. Скрябіна, Д. Шостаковича.

У підрозділі 1.2. *Філософські інтерпретації* здійснюється панорамний екскурс в історію феномену зрілості в європейській філософії. В Античному світі зрілість особистості пов'язувалась передусім з внутрішньою свободою та гармонійним світовідчуттям. Зрілою особистістю в Середні віки вважалась та, яка була спрямована до духовного пізнання. У зрілої особистості Відродження цінується усвідомлення власної сили і таланту, гордість, честолюбство, самоствердження, індивідуалізм, прагнення перевершити інших. Інтелектуалізм, індивідуалізм і суб'єктивізм – риси зрілості, які цінуються в розвитку новоевропейців. Зрілу особистість постмодерної доби розуміємо як емоційно розвинуту. Вона сама себе розбудовує та вдосконалює. Починаючи з другої половини ХХ століття цінність зрілості характеризується значимістю свободи, відкритості до саморозвитку, волонтаризму. Зрілість інтерпретується як потенція, а не стан.

У підрозділі 1.3. *Психологічні теорії* розглядаються деякі найбільш вагомні психологічні теорії, запропоновані видатними персонологами ХХ століття, що прямо чи опосередковано розглядають особистісну зрілість. Поняття дорослої (зрілої) особистості – відносно нове надбання психології, не дивлячись на те, що реалія ця – одна з найдавніших. Багато в чому воно зобов'язане своїм змістовним наповненням таким явищам як «втеча від свободи» (Е. Фром), «екзистенція» (Ж. П. Сартр, К. Ясперс), «само-

актуалізація» (А. Маслоу), «самість» (К. Г. Юнг), «соціальний інтерес» (А. Адлер), «життєвий сенс» (В. Франкл), «его-інтеграція» (Е. Еріксон) тощо.

У підрозділі 1.4. *Акмеологічні проєкції* творча зрілість композитора вписується у проблемне коло акмеології – відносно молодій галузі знань, що виникла на перехресті природничих, суспільних та гуманітарних наук та вивчає феноменології, закономірності та механізми розвитку людини на ступені її зрілості та особливо при досягненні у цьому розвитку найбільш високого рівня. Серед акмеологічних критерії осмислення творчої діяльності композитора виділяються наступні: гуманістична спрямованість діяльності, художня цінність створених творів та образів, перевірка часом, найвищий рівень майстерності, суспільне визнання, новаторство в творчості, індивідуальна неповторність.

Підрозділ 1.5. *Музикознавчі реценції* присвячений висвітленню поняття творчої зрілості композитора у різнопланових музикознавчих дослідженнях. На тлі початкової та завершальної стадій еволюційного процесу, що отримали широкий резонанс в низці дисертаційних досліджень та наукових статей, творча зрілість композитора, зазвичай, позиціонується як черговий еволюційний етап, що не потребує спеціальних уточнень та зауваг. Відтак, здійснюється спроба систематизувати та типологізувати наукові розвідки на три групи в залежності від міри виокремлення в них окремих зауваг стосовно композиторської зрілості. Перша група – класичні взірці монографічного жанру, що рівноцінно поєднують біографічний та творчий вектори (К. Гайрінгер, Я. Мільштейн, Д. Житомирський, Л. Шрейд, М. Друскіл, Б. Левік, Є. Царьова, Л. Соловцова, Л. Архимович, І. Нестєв, В. Самохвалов, М. Загайкевич); друга – монографії, де свідомо увиразнюється комплекс проблем, пов'язаний з якнайширшим висвітлення особистісної структури композитора (Г. Галь, В. Жаркова, Л. Кияновська, Г. Побережна, В. Хохлов, М. Томашевський, М. Друскін, К. Вольф); третя – новітній дослідницький формат, вирішений за принципом діалогів (І. Стравінський-Р. Крафт, В. Лютославський-Т. Качинський, М. Скорик-Л. Кияновська, В. Сильвестров-С. Пілютіков, Є. Станкович-О. Зінкевич). Питомою ознакою монографічних досліджень *першої* групи є відсутність установки на особистість композитора, натомість напрочуд ґрунтовний аналітичний дискурс художньої спадщини митців з акцентом на стильовому критерії. Монографічні дослідження, які відносимо до *другої* типологічної групи, вирізняються посиленням уваги до композиторської особистості. Жанр бесіди, вельми органічно вписаний у сучасне музикознавство,

отримав академічний статус, адже висловлювання про себе, власні естетичні погляди, про попередників та сучасників є вельми важливим підґрунтям вивчення творчості митця. Характерними властивостями літератури даного формату – наближення до персоналії митця, занурення у її особистісний світ.

У підрозділі 1.6. *Творча зрілість в драматургії біографічного сценарію композитора* загальні принципи музичної драматургії екстраполюються на композиторську життєтворчість. Період особистісної зрілості та власне зона акме безпосередньо кореспондує з такими етапами драматургії музичного твору як розвиток та кульмінація. Чіткі паралелі можемо провести як в часовому масштабі (в обох випадках це найдовша стадія), так і в сенсі наповненості подіями, рефлексіями, внутрішніми та зовнішніми конфліктами. Пропонується власна типологія творчої зрілості, як поглиблення гіпотези В. Бобровського. Окреслюються наступні типи життєтворчої драматургії: хвилеподібна (початок – кульмінацію – спад), висхідна (т.зв. «крещендуюча півхвиля»), з кульмінацією-джерелом.

У **Розділі 2. Позастильові аспекти творчої зрілості композитора** здійснюється спроба екстраполяції досвіду персонології, психології творчості, психології розвитку, акмеології на біографічні сценарії видатних композиторів-романтиків з метою певних узагальнень стосовно специфіки періодизаційного процесу, особливостей психології митця та творчого процесу в пору особистісної зрілості, взаємозв'язку віку та професійно-творчої продуктивності.

Підрозділ 2.1. *Зрілий період життєтворчості в контексті періодизаційних закономірностей* присвячений висвітленню проблеми періодизації композиторського становлення. Дані антропологічних досліджень, згідно яких вершина творчої активності припадає на період від 30 до 42–45 років співставляються з періодизаційним алгоритмом життєтворчості відомих композиторів. Піднімається питання внутрішньої диференціації в межах кожного з етапів та вводиться поняття суб-періоду.

У підрозділі 2.2. *Психограма композиторської особистості на щаблі зрілості* враховуючи напрацювання психології розвитку, персонології та акмеології та спираючись на біографічні та епістолярні документи композиторські персоналії розглядаються з точки зору досягнення ними психологічної зрілості. Увага звертається на такі іманентні характеристики як усвідомлення власної буттєвої місії, адекватне сприйняття реальності, нестримна потреба творчості, цілеспрямованість та працьовитість, самокритичність та перфекціонізм, вміння абстрагуватись від життєвих

негарздів, активна суспільно-громадська діяльність, схильність до щирих та виважених міжособистісних стосунків, готовність прийти на допомогу.

Підрозділ 2.3. *Алгоритм творчої продуктивності* присвячений розгляду взаємозалежності творчої продуктивності композитора та його віку. Зростання продуктивності на щаблі зрілості практично у всіх митців, що розглядаються, було стабільно стрімким. Разом з тим, мають місце як паузи мовчання, так і нечувані вибухи креативної енергії. У пору зрілості автори, зазвичай, пишуть багато й систематично, виразно репрезентуючи риси цілком сформованого індивідуального стилю. Відкритим залишається питання творчого довголіття. Однак, зауважимо, що частота спаду творчої продуктивності в середньому та похилому віці корелює зі значимістю творчої особистості та рівнем її творчого потенціалу. Найбільш видатні представники мистецтва характеризуються високим «градусом» творчої активності у пізньому онтогенезі, тоді як у менш значимих постатей спад зустрічається доволі часто.

У підрозділі 2.4. *Специфіка творчого процесу* здійснюється спроба окреслити його найбільш характерні риси в межах зрілості. Творчий процес композитора – складне вище, що важко піддається аналізу та науковому осмисленню в зв'язку з тим, що багато в чому і для самого митця процес створення музики є непізною таємницею. Детальний аналіз життєтворчості восьми композиторських персоналій (Й. Брамс, Р. Вагнер, К. М. Вебер, Дж. Верді, Е. Гріг, Ф. Ліст, Ф. Мендельсон, П. Чайковський, Ф. Шопен, Р. Шуман) переконливо демонструє унікальність творчого процесу в залежності від кожного конкретного випадку. Процес композиції неможливо звести до певної типології, адже це явище винятково персоналістичного виміру.

Розділ 3. Феномен зрілого композиторського стилю присвячений висвітленню музичного втілення творчої зрілості композитора. На прикладі аналізу деяких найбільш яскравих та добре знаних опусів Ф. Мендельсона, Р. Шумана та Й. Брамса увиразнюються типові та найбільш виразні риси індивідуального стилю.

Здійснений у підрозділі 3.1. *Наукове осмислення категорії стилю в музикознавстві* огляд наукової літератури, присвяченої проблемі музичного стилю свідчить про застосування типологічного (практично всі автори), культурологічно-історичного (М. Лобанова), класифікаційно-аналітичного (Н. Горюхіна, Л. Мазель), історико-стилістичного (С. Скребков, Д. Наливайко), системного (М. Михайлов, Є. Назайкінський), семіотичного (В. Медушевський), еволюційно-синергетичного (Г. Грушко)

підходів. В залежності від вибраного підходу музичний стиль розглядається як ієрархічна система або як історично зумовлений процес, що детермінується внутрішніми та зовнішніми зв'язками. До поняття «музичний стиль» відноситься пов'язана з певним світоглядом система, що історично розвивається, сукупність ідейно-художніх концепцій, образів і засобів їх втілення. Відповідно, під стилем розуміють і жанр, і форму, і зміст, і систему музично-виразових засобів в їх сукупній цілісності. Згідно останнього підходу, музичний стиль сприймається як самоорганізуюча цілісність.

Підрозділ 3.2. *Індивідуальний композиторський стиль в динаміці розвитку* присвячений проблемі поетапного становлення стилю. Піднімається питання стильової еволюції. Обґрунтовується думка, згідно котрої індивідуальний композиторський стиль – це питома риса музичних творів автора, яка дозволяє безпосередньо відчувати, впізнавати, визначати їх генезу та проявляється в сукупності всіх без винятку властивостей музики, об'єднаних в цілісну систему навколо комплексу відмінних характерних ознак. Таким чином, стиль композитора залишається незмінним, однак зміни можуть зазнавати способи його виразу.

Підрозділ 3.3. *Аналітичні нариси в контексті зрілого стилю* присвячено докладному розгляду зрілих творів з метою виявлення стилістичних рис, притаманних творчій манері ряду композиторів.

У пункті 3.3.1. *Ф. Мендельсон* на основі аналізу Увертюри до “Сну літньої ночі” (1826) та музики до комедії “Сон літньої ночі” (1843) доводиться стабільність стилю композитора. Досягнувши зрілості в юному віці, митець до кінця життя залишався вірним власному випрацьованому творчому методу, що базується на органічному синтезі класицистичних та романтичних рис.

Пункт 3.3.2. *Р. Шуман* містить спостереження про циклічність як основну рису зрілого мислення митця. На прикладі фортепіанного циклу «Давидсбюндлери» (1836) акцентуються такі риси музичної поетики та стилю митця як яскрава образно-емоційна сфера, калейдоскопічність мислення, варіаційний принцип розвитку матеріалу тощо.

У пункті 3.3.3. *Й. Брамс* аналіз чотирьох симфоній (№ 1 – 1876, № 2 – 1877, № 3 – 1883, № 4 – 1885) вказує на те, що симфонічна творчість є квінтесенцією зрілого стилю композитора, адже до написання своїх полотен митець підійшов у всеозброєнні майстерності. Стиль Й. Брамса, що так яскраво втілюється у проаналізованих вище зрілих творах, базується на органічному поєднанні класицистичних та романтичних рис. Подібний тип

стильового синтезу розвивався у митця впродовж усього його життєтворчого шляху і є питомою ознакою стилю композитора. Не вступивши на шлях радикального новаторства, Й. Брамс відчував певну залежність від традицій минулого, але в той же час на їх основі зумів яскраво виявити свою творчу індивідуальність.

Висновки. Семантична та феноменологічна амбівалентність категорії композиторської зрілості робить її винятково цікавим та **надскладним** предметом як суто музикознавчих, так і міждисциплінарних досліджень широкого проблемного діапазону. Окреслена проблемна ділянка – одна з найбільш актуальних та, водночас, котраверсійних у сучасному українському музикознавстві. Здійснений дискурс творчої зрілості композитора поглиблює та збагачує усталені музикологічні підходи до позастильових факторів та стильових вимірів вершинної самореалізації представників різних епох та національних композиторських шкіл.

Запропоновано власну типологію творчої зрілості композитора, де виділяємо такі типи життєтворчої драматургії: хвилеподібна з найбільш яскравим центральним (зрілим) періодом; крещендуюча півхвиля, що обривається на кульмінації; тип драматургії з кульмінацією-джерелом.

Аналіз великої кількості творчих біографій видатних митців переконливо демонструє той факт, що нижня межа т.зв. Періоду творчої зрілості зазвичай коливається в межах 30-ліття. Цей факт є підтвердженням типових онтогенетичних психовікових схем становлення людської особистості. Зміна мислення, поведінкових моделей, життєвих пріоритетів в цей час ставала у композиторів підставою до певних змін у творчості та виводила її на якісно новий, у аксіологічно-професійному сенсі, рівень.

У період зрілості композитори пишуть багато й систематично, виразно репрезентуючи риси цілком сформованого індивідуального стилю. Вікові зміни, вплив середовища, психоемоційний стан, – все це накладає свій відбиток на індивідуальний стиль митця. Зрілий стиль вирізняється найбільшою мірою вияву індивідуально-своєрідних проявів, кристалізацією світовідчуття, передбачуваністю стилістичних елементів та впізнаваністю музичної мови.

Аналітичні нариси переконливо доводять, що твори, написані у межах зрілого періоду життєтворчості є вершинними та демонструють питомі риси індивідуального композиторського стилю. На прикладі творчості Ф. Мендельсона спостерігається стильова стабільність впродовж усіх етапів, що свідчить про осягнення творчої зрілості у ранньому віці. Творча зрілість Р. Шумана на пряму пов'язана з циклічним мислення митця, в чому

проявляється вся психологічна сутність композитора. Симфонізм Й. Брамса є вершиною його численної творчої спадщини та виражає жанрові пріоритети митця на щаблі особистісної та професійної зрілості.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Ферендович М. Виконавська діяльність чоловічих співочих товариств Львова 1900–1939 років / М. Ферендович // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. У 2-х т. – Рівне : РДГУ, 2010. – Т. 1. – Вип. 16. – С. 36–45.
2. Кот А. Етап творчої зрілості в драматургії біографічного сценарію композитора / А. Кот // Мистецтвознавчі записки: Збірник наукових праць. – Київ, 2013. – Вип. 23. – С. 22–28.
3. Чубак А. Композиторська зрілість як хронологічний та аксіологічний феномен / А. Чубак // Науковий вісник ОНМА ім. А. Нежданової. – Одеса, 2013. – Вип. 18: Музичне мистецтво і культура. – С. 290-296.
4. Чубак А. Камерно-інструментальна творчість Юзефа Коффлера в контексті еволюції індивідуального стилю / А. Чубак // Наукові збірники ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Львів, 2013. – Вип. 31: Виконавське мистецтво. Камерно-інструментальний ансамбль: історія, теорія, практика. – С. 118–126.
5. Чубак А. Музикознавчі рецепції творчої зрілості композитора / А. Чубак // Київське музикознавство: Збірка статей. – Київ, 2014. – Випуск 49. – С. 202–212.
6. Chubak Antonina. “Age-related musicology” and new views on composer's maturity / Antonina Chubak // European applied sciences. – Stuttgart, 2017. – № 1. – P. 9–11.
7. Кот А. Деякі психологічні аспекти розгляду композиторської особистості / А. Кот // Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання: Матеріали Другого всеукраїнського науково-практичного семінару студентів, аспірантів, молодих вчених. – Дрогобич : Посвіт, 2008. – С. 164-170.
8. Кот А. Музикознавство та креативна акмеологія — спроба міждисциплінарного дискурсу / А. Кот // Молоді музикознавці України: Тези XII Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, 2010. – С. 40.

9. Кот А. Особистісні й креативні виміри зрілого періоду життєтворчості Ф. Ліста / А. Кот // Українська музика: Щоквартальник. – Львів, 2012. – Число 1 (3). – С. 150–156.
10. Кот А. Зрілий композиторський стиль: спроба музикознавчого дискурсу / А. Кот // Українська музична культура на сучасному етапі: трансформація традиційних і академічних форм: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. – С. 78–79.

АНОТАЦІЯ

Чубак А. А. Позастильові та стильові виміри творчої зрілості композитора. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво. – Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка, Міністерство культури України. – Львів, 2017.

Опираючись на широкий міждисциплінарний дискурс, концепція дисертаційної роботи пропонує нову методологічну парадигму до вивчення проблематики, пов'язаної з творчою зрілістю композитора. Її специфіка досліджується у нерозривній єдності позастильових та стильових чинників. У дослідженні обґрунтовується можливість трактування творчої зрілості композитора водночас як хронологічного, так і аксіологічного феномена. Відтак, зрілість розглядається як етап професійного становлення митця (найчастіше – центральний) та категорія, спрямована на окреслення художньої цінності творчості. Особлива увага приділяється таким позастильовим параметрам творчої зрілості композитора як періодизаційні закономірності, психологічна структура особистості у динаміці вікових змін, кореляція між віком митця, продуктивністю і творчим процесом. Детальне вивчення образного змісту музичних творів, жанрових пріоритетів та особливостей індивідуального стилю обраного кола композиторських персоналій спрямовано на виконання мети дисертаційної праці. Її суть полягає у системному обґрунтуванні значення творчої зрілості композитора як вершинного етапу та якості самоздійснення.

Ключові слова: творча зрілість, композиторська особистість, акме, вік, психовікові фактори, індивідуальний стиль, біографічний сценарій, життєтворчість.

АННОТАЦИЯ

Чубак А. А. Внестилевые и стилевые измерения творческой зрелости композитора. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.03 – музыкальное искусство. – Львовская национальная музыкальная академия им. Н. В. Лысенко, Министерство культуры Украины. – Львов, 2017.

Опираясь на широкий междисциплинарный дискурс, концепция диссертационной работы предлагает новую методологическую парадигму к изучению проблематики, связанной с творческой зрелостью композитора. Ее специфика исследуется в неразрывном единстве внестилевых и стилевых факторов. В исследовании обосновывается возможность трактовки творческой зрелости композитора как хронологического, так и аксиологического феномена. Поэтому, зрелость рассматривается как этап профессионального становления художника (чаще всего - центральный) и категория, направленная на определение художественной ценности творчества. Особое внимание уделяется таким внестилевым параметрам творческой зрелости композитора как периодизационные закономерности, психологическая структура личности в динамике возрастных изменений, корреляция между возрастом художника, продуктивностью и творческим процессом. Детальное изучение образного содержания музыкальных произведений, жанровых приоритетов и особенностей индивидуального стиля избранного круга композиторских персоналий направлено на выполнение цели диссертационной работы. Ее суть заключается в системном обосновании значения творческой зрелости композитора как вершинного этапа и качества самореализации.

Ключевые слова: творческая зрелость, композиторская личность, акме, возраст, психовозрастные факторы, индивидуальный стиль, биографический сценарий, жизнетворчество.

ABSTRACT

Chubak Antonina. Non-style and style dimensions of composer's artistic maturity. – Manuscript.

Thesis for Candidate degree in Arts. Specialization 17.00.03 – Musical art. – M. Lysenko Lviv National Music Academy, Ministry of Culture of Ukraine. Lviv, 2017.

Based on broad interdisciplinary discourse, the concept of the thesis offers a new paradigm in the study of methodological issues related to the creative maturity of the composer. In addition to musicology, it used scientific potential of philosophy, personology, developmental and creative psychology, acmeology, biohrafiky, epistolohiyi etc. Using these sciences enables better understand the subjective motivation of individual evolutionary process and identify which features are genius attitude within the various stages of personal and professional formation, and defining how strong is the influence of individual psychological structure of creativity.

The study substantiates the possibility of interpretation of artistic maturity composer at the same time as chronological and axiological phenomenon. Thus, maturity is considered as a stage artist professional development (most often - central) and category aimed at defining artistic value creation.

It proposed own typology of composer's maturity , based on the theory of drama and V. Bobrovsky and N. Savytska musical concepts. We highlight the following types of life-creation drama: wavy - that contains three important components: beginning - the culmination - decline; rising - that directed to the culmination (so-called «inrescent half-wave»); with culmination source.

Specificity of artistic maturity studied in inseparable unity of non-style and style factors. To non-style dimentions weve refer determinants wich related to the same author, such as: his physiological and psychological characteristics, social and personal qualities, professional nature, the system of artistic and aesthetic orientations and attitudes, life experience, and after all - all that creates it's identity. All these factors have a direct impact on composer's personality, specifics of the creative process and creative performance. A detailed study of the expressive content of music, genre priorities and peculiarities of individual style chosen circle of composers personalities aimed at completing the goal of the thesis work. It's core is a value system justification composer's artistic maturity as a culminating period and as a quality of self-realization.

Key words: creative maturity, composer's personality, acme, age, psycho-age factors, individual style, biographical script, life-creation.

Підписано до друку 17.05.2017.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,17.
Наклад 100 прим. Зам. № 62.

Видавець і виготовлювач – ФОП Тетюк Т. В.
Свідоцтво серія ЛВ № 80 від 11.09.2013 р.
м. Львів, пр. Червоної Калини, 115
тел.: (093) 464-3063